

Alla dessa spörsmål rörande relationerna till maktcentra i den finska huvudstaden är något som givetvis på många sätt är av stor för att inte säga avgörande betydelse. Men de har kanske inte samma omedelbara intresse för oss på denna sida av Bottenviken.

Boken är slående väl illustrerad i ett fint tryck och avslutas med en fyllig förteckning över den litteratur och de källor som kommit till användning. Lika värdefullt är det omfattande personregistret som även det säkert kommer att vara till stor glädje för den framtida forskningen.

Sammanfattningsvis har denna välskrivna volym ett innehåll som utan tvekan fyller ett stort utrymme i bokhyllan. Den lämnar ett viktigt bidrag till delar av våra båda länders moderna historia vilken tidvis onekligen bjudit på dramatiska skeenden. För alla som önskar fördjupa sig i det nutida Ålands utveckling är denna skrift helt enkelt en veritabel guldgruva. Samtidigt har den blivit extra aktuell genom att de båda länderna så påtagligt närmats sig varandra på senare år – en direkt följd av Rysslands ökade aggressiva aktiviteter.

BO G. HALL

Maja Hagerman, *Minnesbrunnen: Om helgon, skullmätare och hotet mot demokratin* (Stockholm: Norstedts 2022). 349 s.

”Det pågår en brinnande kamp om minne och glömska när boken skrivs, och den berör det mest centrala.” Det skriver Maja Hagerman i förordet till *Minnesbrunnen*, en essäsamling som utifrån fem olika ämnen tar sig an frågor om arv och historia, minne och glömska i dagens Sverige. Det empiriska materialet känns igen från Hagermans tidigare produktion som journalist, författare och filmmakare, men anslaget är delvis annorlunda: fotografins, rasvetenskapens, helgonkultens, kulturväxternas och den representativa demokratin respektive historier diskuteras inte i egen rätt, utan för att belysa Hagermans tes att vårt sätt att minnas är stätt i förändring.

Hagerman pekar ut flera bidragande faktorer, däribland den tekniska utvecklingen. Men framför allt lägger hon tyngd vid den högerextrem nationalismens återkomst: Hagerman menar att starka politiska krafter i detta nu försöker genomdriva en ”minnesrevolution” i syfte att få oss att minnas det förflutna på ett sätt som stämmer bättre överens med deras politiska agenda (s. 162). Här syftar hon inte bara på de mest uppenbara försöken att revidera historien, som när Sverigedemokraterna försöker tona ned betydelsen av sitt nazistiska arv, och istället gör vad de kan för att associera Socialdemokraterna med Förintelsen. Hagerman menar att revolutionärernas utmaning är

riktad mot framväxten av det demokratiska Sverige som sådant. Samma år som de övriga partierna firade hundra år av svensk demokrati slog exempelvis Mattias Karlsson fast att hans parti, såsom förvaltare av en "tusenårig nations och kulturs öde", nu hade "chansen att göra upp med hundra år av socialdemokratisk kontroll över vårt samhälle" (s. 162–163).

Sedan bokdebuten 1996 har Hagerman undersökt brytningstider i Sveriges historia. Det har handlat om landets kristnande och kungarikets framväxt, om reformationens maktkamper och det demokratiska samhällets födslovändor. Men även om Hagerman menar att vi idag befinner oss i en liknande brytningstid, tyder delar av hennes egen bevisning på att vi fortfarande är kvar i rösträttsstriden. Hagerman spårar exempelvis Sverigedemokraternas syn på nationen och dess historia till Rudolf Kjellén och andra öppet antidemokratiska tänkare under tidigt 1900-tal. Som för att ge henne rätt släppte partiet i september 2022 – när *Minnesbrunnen* just hade landat på bokdiskarna – en kampanjfilm som i Kjelléns anda berättade Sveriges historia som historien om en orubblig konstant: världen må ha förändrats, men "svensken" har i alla tider förblivit densamme. Enligt Kjellén formades den svenska folksjälén i forntiden, och filmen gör inte heller någon skillnad på härjande vikingar, kämpande karoliner och sverigedemokratiska kampanjarbetare. Från Ale stenar till Norra Lappland, från Skandinavians första inbyggare till dagens (blonda, nationellt sinnade) svenskar är och förblir vi ett och samma folk.

Återstår att säga något om formen. Hagerman är inte disputerad och hon skriver inte i första hand för det vetenskapliga samhället, vilket gör det vanskligt att bedöma hennes författarskap utifrån samma premisser som mer akademiska verk. I en tidigare volym av *Historisk tidskrift* karaktäriseras – och avfärdas – hennes biografi av Herman Lundborg som "populärhistorisk".¹ Personligen tycker jag att etiketten skyler mer än den avslöjar: Hagerman populariserar inte forskning, hon gör sina egna efterforskningar i arkiv och bibliotek. Kanske kan man säga att hon tänker som en journalist, arbetar som en forskare och skriver som en essäist? Hagerman, som länge har arbetat i gränslandet mellan forskning och journalistik, har i alla fall odlat sin säregna stil. Hon låter ofta texten vara mångbottnad, nästan rörig, en väv av frågor, resonemang och associationer. Hagerman själv är ständigt närvarande i berättelsen: hon googlar och stövlår runt på gravfält, tittar i fotoalbum och äter hamburgare. Minnen väcks, skingras, förloras, återupptäcks och går förlorade igen. En burk inlagd gurka väcker minnen från en marknad i Stockholm, där man kunde köpa grönsaker från sörmländska Björnlunda. Hagerman kommer att tänka på spelmannen Gustaf

1. Andrez Wasniowski, recension av Maja Hagerman, *Käraste Herman: Rasbiologen Herman Lundborgs gåta*, *Historisk tidskrift* 137:1 (2017) s. 162–165.

Larsson, som kom till Björnlunda som stutare i slutet av 1800-talet, och på hans efterlevande idag. Hon påtar i trädgården, blir sugen på kaffe och tänker på Claes Rålamb, som fick smaka den orientaliska modedrycken under en resa till Osmanska riket år 1658. Via ett växthus i Haninge, där forskare förädlar kaffe och andra frostkänsliga grödor, återvänder tanken till Stockholm och Kungsträdgården, där fransmannen Jean Allard basade över Sveriges första orangeri i slutet av 1500-talet.

Jag är på bokens sista sida och kanske har jag blivit påverkad av Hagermans associativa arbetssätt, för plötsligt är det jag som minns. Jag minns de ölstinna unga männen, vit makt-musiken och det överhängande hotet från krossade flaskor, stålhattor och knogjärn. Jag minns hur Sverigedemokraterna samlade skinnskallarna i Kungsträdgården, hur de lade ned kransar under Karl XII:s dragna värja och manade till kamp mot den judiska konspirationen. Partiet var ungt men kampen om minnet var redan i full gång.

Uppsala universitet

PETTER HELLSTRÖM

Martin Ericsson, *Vetenskapen som försvann? Svensk rasforskning efter 1935* (Lund: Arkiv förlag 2023). 314 s.

Det går ett spöke genom den svenska rasforskningens historiografi – Herman Lundborgs spöke. Så gott som alla studier om svensk rasforskning har gjort halt vid 1935, året då Lundborg gick i pension, trots att Rasbiologiska institutet fanns kvar till 1959 och därefter blev Institutionen för medicinsk genetik vid Uppsala universitet. Det är således med stor nyfikenhet man slår upp *Vetenskapen som försvann?* av Martin Ericsson, lektor i historia vid Lunds universitet. I den föreliggande boken bryter han nämligen helt ny mark, då han slutligen griper sig an denna fråga: Vad hände med den svenska rasforskningen efter 1935?

Internationellt sett finns det två generella forskningstraditioner. Enligt den ena diskrediterades rasforskning som fenomen av nazismens förbrytelser och övergavs gradvis efter 1945, för att ersättas av modern genetik. Enligt den andra innebar krigsslutet inget tydligt brott, även om man började inta en mer försiktig hållning till hur långtgående slutsatser som kan dras utifrån rasbegreppet. Däremot övergavs det inte förrän under 1960-talet, till följd av frågor som avkoloniseringen, medborgarrättsrörelsen i USA och apartheidkampen i Sydafrika. Ericssons bok sällar sig tydligt till den senare forskningstraditionen, och bidrar på så sätt också till internationell forskning.